

מאבותיה תופשי התורה ושומרי תרי"ג מצותיה עם כל דקרוקיה ופרטיה. היא לא ננע מעולם בכלי נשק שכלו בחומת-אמונתה, והיא לא נכנסה למחיצת בקרתו לרפות את ידיו המקצצות בחרולים אשר כמו את שדה האמונה. חקירה חפשיה ואמנה קדומים נפגשו נשקו בבית הזה ושלוש אמה בנייהן כל הימים ואין מלכות אחת נוגעת בחברה-אפילו כמלוא גימא.

אם אתם חפצים להכיר את ווייס החכם והחוקר, או עליכם לראותו ולבוא אהו בדברי תורה וחכמה בשעה שהוא יושב בחדר עבודתו סמוך לספריו, או בין אוצרות הספרים אשר בבית מדרשו, כי רק במקום שישינם ספרים רבים ינשום ברוחה, דעתו בדיקה ומבדתת עצובים, שכלו נוצץ ומבריק. אם הפגשו את ווייס בחוץ, הראו כי היא נחפו ללכת אל מעונו או אל בית מדרשו. אל תשואת החיים הוודונים לא יתבונן ולא יביט, השאון ברחוב מפריע רק את מנוחתו ואינו נוחן לו אף מקצת מן המון הרוחני שהיא מציא להסתכל בחיי בני דורו. ווייס לא יחפץ לדעת את תקופתו שאנו חיים בה. תנועותיה, חליפותיה ותמורותיה, יגונה וששונה לא יקחו את לבו ולא יזעירו את שכלו. ווייס וודע בתקופתו רק את חכמי ישראל הגדולים ואת ספריהם המצוינים אשר הוציאו אור ולא יותר. הספרים — המה העוז והכריז הנאמנים והאהובים לו; והמה היו מוריו, מדיכוי ומלמדיו להועיל. ווייס הוא אומן מומחה להשתמש בספרים כראוי: לזרות ולהכיר כל דבריהם ולמצות תמציתם. ווייס וודע ומבין לקרוא בין השיטין שבספר, למלאות את אשר החסיד המחבר, להסיר את היתול ולהוציא מתוכו את הרעיון הראשי והעקרי. גם את הגו היותר קשה, אשר ימצא ווייס בספרותנו העתיקה, יפצה בשכלו החרוץ כמורג בעל פיפיות וימצא בו את החרצן הקולט והכופן שרשי נפן אדרת בתוכו, בכל מקצוע שבספרות אשר יתעסק יכרור לו לקריאה ספרים רבים ושונים השייכים להענין אשר הוא עומד בו, ואינו מפנה או את לבו לספרים אחרים. ווייס פונה בכל חקירותיו רק אל המקור הראשון וקורא בספה בעיון רב, שוקל ופולס כל מלה כל אמה וכל דבור ועושה על שוליו הנליון ציונים.

(המשך יבוא)

ראובן בן מרדכי בריינין.

ואשתו, שאין להן כל דמיון אל התמינות שאנו רואים יום יום, כאילו הטיפות הן פארץ הקדם ומני דורות עולמים ויובאו על כרחן לתקופתנו ובחוקת הירד הושלכו לחוץ — יום האנשים הגדול הזה המזור להם, שאין נלגל החליפות והתמורות אשר שם, על גר תלונותיהם בשוק החיים אליהם לא ינע, ושם החיים אשר זגרוף במהוצתו כל מחי והפש לא שפתם. על אקוביטא מצופה עור שחור אצל שלחן גדול יושב חיים סוקף גרה ספרים ישנים גם הדשים הובס כתובים עברית או ארמית ומעיטם לועזית. על השלחן עומה קסת סופרים נקיה, עתיקה וגדולה, בה תקוע עם ישן נושן — הוא העט שוכה להיות ציר נאמן לדעות חיים ומעלות רוחו, ויזכה להפיק מפות דין למרגליות יקרות, יותר מיובל שנים עבר העט הזה צבא במערכות חכמת ישראל, וילחם מלחמות רבות כבדות ועוות, של חובה ושל רשות, מלחמת תנופה ומלחמת מנן עם אויביה סבית ומחוי, העט הזה היה בידו ווייס לכשיל ובלפות להרום ולנתוך מגדלים הפורחים באויר, גם לאת ולמחרשה לחרוש ולערור בו את שדה חכמת ישראל, העט הישן הזה עוד לא העלה חלודה ולא נתסעה מרוב התשיש בו, ככחו או וכחו עתה למלחמה ולעבודת השקט, עוקצו החד התלוי בו לא נמל, לא קהה ולא נפנס, להפך עוד הוחה יותר וגם מורס, והפצע אשר יעשה כעת בבשר החי שבספרותנו העתיקה הוא יותר עמוק ויותר אנוש. אם העט הזה עוקץ — סי מהמחברים המדברים תהו לא נעקץ, ואם הוא רסו — סי מהסופרים המחוכמים לא נרסו?

הנה ווייס שאל לשלומו ויבט אלינו בעיניו הכהות והקמות מעט, מכמס חורר לכליותנו וללבנו. כסקירה מהירה אחת כחננו וקמסים שפחיים אחרים כמו את מרום מצחו, אות הוא כי מבטו העיר גם את סכונת סוחו לעבודה — לחרוץ משפט סי הוא העומד לפניו, ווייס אשר העבירה תחת שבטו דור דור ודרשויו הורגל לנסות ולכחון גם את הבאים לבקר, למען יעמוד על אופין, וכמו אשר דיק בשפת המשנה, גורה ונתחה לפרקיה ולחוליותיה, כן מדיק הוא גם בלשון המדברים אתו, למען יוכח בקשט דבריהם. נכר כי ווייס נכשל בחיוו בבני אדם שאינם מהוגנים, וסי לא נכשל בהם? — ונסינותיו עלו לו במחיר קב. נתכונן נא כעת אל פניו וצביונו, קימתו וקופה וישרה, ואף כי זקן האיש, הוא כעת בן ע"ח שנה כן יאריך ה' את ימיו, בכל זאת יצעוד צעדיו אין, מצחו נבוה ורחב ולו נאווה סוח חושב מחשבות. עיניו בולטות מעט החוצה והן סכונות הסיר לנקודה אחת, כאילו הן נמשכות ונגרות אחרי שלשלת רעיונותיו, אשר הוא יוצרם — במוחו. שפתיו דקות ובקציהן קננה המהחלה העברית ואותה לשבת השנינה בה חכמי הקדם שפתי ווייס סוכרות לנו את שפתי ואלטער הצרפתי, כאשר הן מתארות בידו צירים אמנים. אך גם הברל לא קמן יש בנייהן. שפתי ואלטער הן כלי מחויק אדם רב, שחוק מר ואכזרי של שרי שחת ושעירי תפת, ובשפתי ווייס ישנו כפל אחד ספיק חמלה ובסרירות לענן מהיל גם שחוק לב טוב.

פני אשתו מפיקים חנינה וחיים של חסד מתוח עליהם. כל רואיה ומדבר אתה שעה מועטה יוכח כי בת ישראל, במשמעת המלה היותר טובה, יושבת לפניו, אשת ווייס, בת הגאון כער אפפענהיים, נודלה בבית אביה בין הספרים העתיקים, וגם בבית אישה תשום מעונה תמיה בספרים הכתובים עברית או לועזית. כל הבא אל מעונם לעתים תבונות יזכה כי נוח אושף ושלוש הוא. ווייס הוא הונה דעות אשר לא ישים מעצור לרוח בקרתו התודעת לכל, ואשתו מצוינה באמונתה התסומה והפשוטה בכל מה שקבלה

רבי אייזיק הירש ווייס.

אחד חכמי ישראל בחייען היודע להקראים העברים ברוסיא. לא רק על פי שמועה רחוקה, כי אם על פי ספרי וטאמרו, אשר המה כסקור סים חיים לרכים מסופרנו וחכמינו הוקנים וגם הצעירים, הוא — רבי אייזיק הירש ווייס אבי כותבי דברי הימים לחורה שבעל פה בשפת עבר, את מורנו זה הנני נכון להציג לפניכם בצביונו האמתי.

באחת החצרים אשר ברחוב פראמער ההוסייה והעליוה המלאה תשאית בני אדם, עוברים ושבים, אצים ורצים, נוסעים ופטיילים יגור רבי א. ה. ווייס. נעלה נא אל הקיטה השניה ונתיצב לפני הדלת אשר מוזה קמנה בתיק של זכיית מדובקה בה, נדחוק נא את כפתור הפעמון. הדלת נפתחה, והנה אתם שואלים את פי השפחה, האדונה בביתו? כן, היא עונה ופוחתת לפניכם הוך כדי דבורה — את הדלת השניה. מעון ווייס פתוח לרוחה לפני כל איש הבא אליו לבקר. הנה נפתחה הדלת ורגליכם עומדות בחדר. טרוח, הכלים העומדים בו המה פשוטים, ושכיחים בחדרי, בעלי הכתים סדור הישן. אל כל אשר השא עיניך הראה סדר ומשמר נעלה, גם נקיון ומטהר סיוחדה. נכר מאד כי אדון המעון אוהב את הסדר לא רק בספריו, במחשבותיו ורעותיו, כי אם גם בכל הענינים והקנינים הסיכבים אותו מחוי. פעמים רבות שמעתי ספי ווייס, כי אנוס הוא, על פי איו סבה פניפית, להפסיק תוך שעורו, אם יראה כי אחד מתלמידיו היושבים לפניו שנה את מקומו או נמצא רכב, קרע או חור בבגדו. ווייס מקפיד בענינים קלים כאלה עוד יותר מקאנפ, אשר האגדה מספרת עליו, כי בשכתו על הקתדרא ודורש לפני תלמידיו במעשי מרכבה, והנה — אהה! הכפתור במעיל אהה מתלמידיו נעתק ממקומו ויעתקו גם ספי קאנט מלים ויתעלף. קורא נכבד, אל תהיה הקפדנות הורה הזאת קלה בעיניך, כי היא מוסדת לנו ספתח לתרבה האים ולשכות בבתי הנפש הסגורים האלה. בחדר הזה נראה שתי תמונות, פני ווייס

רבי אייזיק הירש ווייס.

(המשך מנו' 7)

ד. ס' מילל וכענטאם מערערס על ההנהות והציונים שעושים דורשי רשומות וחברי חברים בשולי גליוני הספרים זעיר שם זעיר שם. לפי דברי החכמים האלה כל הכותב סמנים והערות לזכרון בספרים שהוא קורא בהם, מקצץ בנטיעות מחשבותיו ורעיונותיו מרם שזחבשלו והתפתחו כל צרכם. ווייס כותב את הערותיו וציוניו על הספרים שהוא קורא בהם, לא להפטר ממחשבותיו המתרוצצות במוחו, כאשר יעשו רבים, כי אם כדי לתקן את הפגמות שהוא מרגיש ברעיון המחבר, לאמת או לבטל הנחותיו והשערותיו. הערותיו אלה, שלא הכינן לדפוס, מצוינות בפשטותן השבעית, בעסקותן ובקצורן הנפלא. התמצית, הסלת והעידית אשר ימצא ווייס בספרים מונח במוחו כבוד סיד שאינו מאבד מפה. ווייס הוא חרוץ ומתמיד בלמודיו טאין כמהו. אם יקרא כספר הוא טעין ומחפש אחרי כל המקומות אשר המחבר מביאם, מזכירם או מצינם ואינו מאמין בציוניו, יהיה המחבר קדמון או אחרון, חוקר או גאון, מקובל או פילוסוף. אם יתקשה ויתחבט באיזה ענין או שמה אשר בהלכה או באגדה יחפוש כל הגרסאות והנוסחאות השונים בענין זה ומשוה אותם זה לזה ועוסד על הגירסא הנכונה, וטרם שנוכח כי גרסת המאמר המוקשה שהוא מטפל בו איננה משובשת ומתחלפת, לא ישתמש בשכלו השנון לישבו בדוחק ולפשט בחזקת היר עקמומיותו. רגיל הוא ווייס ללעוג על אלה האנשים המבלים זמנם וכשרונותיהם לבטלה כדי לתרץ קושיות ולאחד הפכים הבאים לרגלי איוו טעות הדפוס.

ווייס החל לכתוב את ספרו "דור דור ודורשיו" בהיותו בן ארבעים וחמש שנים, שבע שנים שלמות ורצופות, ספר לי ווייס, חזר על כל הש"ס בבלי וירושלמי בעיון גדול, למען יוכח באמת דעותיו ומשפטיו שכתבם בחלק הראשון מספרו הנ"ל שהחזיקו בכתובים ולא מהר להוציאם לדפוס. כן עבדו כל חכמינו הגדולים מני דור דור בישוב הגוף וכישוב הדעת, במתינות ובזהירות יתרה. חכמים כווייס לא ישימו לבם אל מחיר הדעות העוברות בשוק החיים זאל ערכן העולה ויורד. לא רוח היום, לא ילדי השעה ולא צרכי הרגע נגד פניהם בכתבם את ספריהם, כי אם החכמה בעצמה וחביעותיה הצורקות.

בימינו אלה אשר גדולי חכמינו וסופרינו יורדים מעל הבמה אחד אחד והלכבות מתמעטים, המוחות מתקטנים והבשרונות מצטמקים זרע להם, — בימינו אלה ראוי לשות נגד עינינו תמיד את חכמינו מדור הישן אשר ווייס הוא אחד המצוינים שבהם.

רעיונות מוצקים כשטיר; אכן השמיר איננו מלוטש כל כך, אך גם במקבות לא הפוצצוהו.
ווייס מדויק בלשון חכמינו ז"ל, בוחן ובודק את דעותיהם ומוציא את האור הגנוז בדבריהם, אבל איננו מיחס להם דעות חדשות שנולדו בזמנים מאוחרים על ברכי הנסיונות והחקירה החפשית. הוא נותן ומיחס להם רק את שלהם. בשיחותיו הפרטיות יצעוק ככרוכיאל על אלה הקבלנים הערבים להצדיק ולטהר כל אשר יוצא מפי חכמינו בדורות הקדמונים, כי הוא אוהב את אביו ורבא אך את האמת יותר מכלם.

ווייס אינו מקבל באמונה כל השערה וסברה יגידה יהיה מי שיהיה—קדמון או אחרון, מקובל או חוקר ומבקר, מרם שיבדקנה הוטב ויתהה על קנקנה אולי יש בו נקב או סדק. אם יבוא לדון על אחד המחברים שהוא מן המפורסמים כאומתנו שאינם צריכים ראיה ועדות חדשה, כי כבר העידו על גדלו וגאונותו קדמאי ובתראי, יראהו ווייס כבן בשר ודם פשוט ויעבירו תחת שבט בקרתו, ואיננו רוצה לקבל תהלתו או גנותו מפי אחרים, כי הוא בעצמו בשכלו ובדעתו שוקל ופולס כל דברי המחבר המפורסם וחורץ עליהם משפטו בלי משוא פנים. משפט אחד ללויתן ולדג-דקק אם הועלו בחכת בקרתו, שניהם צריכים להבקר ולהחקר כל צרכם, רבים מהגאונים ומהחוקרים המפורסמים יצאו חייב מלפני בית דינו של ווייס, אך האמת דורשת להגיד כי אין אומנתו לקטע רגלי הענקים, כאשר בחרו זאת לאוטנתם סופרים ידועים, אשר גם להפך יעשו—יציגו במתכון נגס על כן גבוה ווייס מסיר את העטרה מראש מחבר רק או אם אינה הולמתו, אבל גם אז לא ישליכנה לעפר ולא ירמסנה ברגליו. ואם העטרה ששמו על ראש הגאון או החוקר הולמת אותו ונאה ויאה לו, יניח גם הוא זר-דפנא עליה. אנכי ראיתי בין כתבי יד של ווייס הערות והשגות עצומות על הרבה מספרי הגאונים והחוקרים בחכמת ישראל שלא הדפיסן ולא נתנן לפרסמן, מפני כבודם של המחברים או לכל יעציב את רוחם.

ווייס בתור מבקר בספרותנו העתיקה משחמש בהבקרת היותר חפשית, ומעולם לא הציב גבולות לתקריו בוחן ולא אמר להם עד פה תבואו ולא תוסיפו. אך במעשה הוא שומר דת כאחד משלומי אמוני ישראל. כן המה רבים מהחוקרים החפשים בני דור הישן—העיון והחקירה לחיוב והמעשה והמצוה לחוד.

(המשך יבוא)

ראובן בן מרדכי בריינין.

ווייס כתב את כל ספריו ומאמריו על פי תכנית ידועה אחת, וכלם קשורים ואחוזים. זה בזה בחשוקים הגיוניים וחכמים העקרות. לבאר ולקבוע את תורת ההתפתחות של התורה שבעל פה עם קורות סיפורה וספריה. ווייס איננו מלקט בשרה חכמת ישראל גרנירים קמנים, כי אם ככל מקצוע שבחכמת ישראל אשר הוא עומד בו הוא יוצר שמה שלמה ומקפת. יכולים אנחנו להתנגד לשטתו, למצוא בה מנרעות, לבלי להסכים להנחותיו או לפקפק בהן, אבל אין אנחנו יכולים לפטרהו בבקרת של מה בכך וכבטול בעלמא; אם רצוננו לסתור איוה דבר מדברי ווייס עלינו להודין בכלי נשק כבר של בקיאות עצומה, שכל חריף ורעה צלולה ורחבה מאד.

מקום ווייס בחכמת ישראל היא כמקום דארווין בחכמת הטבע. ווייס הראה והוכיח לדעת כי התפתחות ספרותנו גופנית היא ותורת בעל פה סדורה ממערכת שלמות ואיננה גל ספרים וקבוץ חבורים בעלמא. רוב חכמינו היו השים וחושמים בספרותנו העתיקה כל אחד בזוית קמנה וצרה ומרוב האילנות לא האו את היער ככל ההרו ותפארתו, והנה בא ווייס וראה לנו בספרותנו חוות הכל. הוא קבע את השתלשלות התורה שבעל פה והליכותיה בנחיצות העתים לדרוש ולחקור על עניני חכמה אשר יש להם יחוס לידיעת והשתלשלות חכמת התורה שבע"פ—לשון ווייס— ווייס אוהב בכל חקירותיו את האמת בטהרתה מבלי אבק כחל ואינו מותח עליהן אף חוט חן שוא. ככל אשר כתב והרפס יראה אך כמלומד וחוקר, אשר אין לו בטלאכתו הספרותית נטיות ופניות, תאות והשוקות זרות, רק השוקה עזה אחת מורגשת בכל דבריו— והיא להבין ולדעת לאמתו את הענין שהוא עומד בו. ווייס איננו מסוגל על פי מזגו הספרותי וטבע שכלו להתפעלות עצומה והתרגשות עמוקה גם בדברים המושכים את הלב והנפש בחבלי נעם ועבותות אהבה לאומתנו ולספרותנו. הרגילותו לגזור ולנתוח כל ענין וענין לגזרים קמנים והקים מרם שיבוא לכלל איזו דעה ומשפט, — הרגילותו זאת מכריחתו לעבור בקרייז (גליכנילטיקיסט) לפני הטאוועות הגדולים בדברי ימינו וספרותנו.

שנים רבות העבורנה עד אשר יתפתח במיחן של ווייס עוכרה של איזו דעה ועד אשר תבוקס ותחכונן בו, אך אם נגמרה יצירתה או תקבע כמותו כבמסמרות אשר יזווה ממקומה רק התגלות מקורים חדשים מעיקרם, ווייס איננו רודף במשפטיו והשקפותיו אחרי הפרדכסוס המתמיה ומרעיש את הקורא או השומע. מפי עמו לפגדים לא יהלכו וברקים לא ירוצצו, אך רוח עשתות שאנן, רעיון עמוק ודעה רחכה מרחפת על כל דבריו.

ווייס איננו מחליט את דעותיו כרום עונים וגדל לבב כאשר יעשו רבים ולא שלמים. אהבת האמת בלב חושב מחשבות והוגה דעות עושה את דעתו לפחדנית ולצנועה יתר מדי.

ווייס בשעה שהוא כותב את דברי ימי ספרותנו מחזיק בידיו לא נבל וזנור או שבט ומקל חובלים כאשר יעשו רבים, כי אם פלם מדויק ומאזני צדק ומשפט. לא בנוצה רכה, קלה ומפוגית המתכווצת ומהפשמת לפי לחיצת יד הדמיון המושכת בה כתב ווייס את ספריו, כי אם בחרט קשה ומחונה מוצקה עבד את עבודתו הספרותית, קשי החרט וקשט המחונה מרגיש הקורא בכל ספריו. מוחו של ווייס איננו ארוה למס בעל הכנפים, אך נוה שאנן לשכל חד, קר וישר. בספריו ומאמריו לא המצאו רעיונות מנומרים ונוצצים ככנפי ילק-האביב הנחפות בשלל צבעים יפים, מכריקים ומוהירים, אך אם תנע בהן יד אנוש יתאבקו הצבעים מעליהן ותשאר בהן רק רקמה דקה שאין בה כל ממשות, אבל תמצאו בהם

רבי אייזיק הירש ווייס.

(המשך מנו' 10)

ווייס אהב את האמת ומבקשה לא רק בספרים ובעולם המחשבות, כי אם גם בחיים ובמציאות. הוא לא ישא פני כל איש בדברו אהו. בפיו אין אף אבק חנף, אף צל כחש אם גם הנדבר אהו הוא רוזן ועשיר אדיר, או מלומד וחכם מפורסם. כאשר יבואו לבקר מחברים וסופרים, אשר נוח היה להם וביחוד להספרות העברית שלא נבראו משנבראו, יגיד בפניהם את האמת במהרה ובמרירותה, ומי מהם שאין בית בליעתו מסוגל לבלוע את הטפות המרות אשר ישקו ווייס מבלי אשר ימתיקן ויבשטן אף מעט, יהפך לו לאויב ושונא.

קטנות המוחין, כל מיני עקמומיות השכל ועקלקלותיו, כל סוגי דקדוקי העניות או עניות הדקדוקים, שרמט ונקור היתושים הקטנים במוחות הגדולים, גבוה ונמאם בעיני ווייס בכל מקום אשר ימצאם אם בחזרה או בחכמה. ווייס עבר על פני ים התלמוד והספרות העתיקה בצי אדיר לארכו ולרחבו ולא נכשל גם במצוקי פפיו וסלעיו, לכן בראותו כי טוני לב ישומו, יחוגו יגיעו על גדותיו בסירת דוגה קטנה ומבוקעה, ובהעלותם קצף סכיבם יחשבו בלבבם כי שמו את הים כמרקחה, — בראותו מלחים ספרותיים אוטללים כאלה, קשה לו להתאפק ממהתלות, אשר דיין הנה לפעמים לשפח על פני תלמיד חכם מדומה ולסמור על פיו ולהעירו מחלוטותיו ודמיונותיו. ווייס ראה בימי חייו עין בעין את בולמוס הכתיבה המתהלכת בקרב ישראל ומכלה בו מזבשר ועד נפש. הוא ראה כי בורים גמורים יתעוללו בספרותנו, ישפילו את כבודה וינצלו את עדיה, לכן ימחה בכל תקף ועז בפני האנשים שאין להם הכשרונות והידיעות הדרושים להאיש הרוצה להיות סופר, חוקר או מבקר בישראל, ואם אחד הבריות הנאות האלה יואל להכנע לפני ווייס, להתאבק בעפר רגליו וללחכו לתיאבון, להמעיט את דמותו ולבטל את ישותו למען יצלח בזה להטות אליו לבו, ואולי ירחם עליו, יביש בעניו וינדב לו שורות אחדות הסכמה לספרו, תחבולה שהשהמשו בה רבים לפני גדולי הדור ועלתה בידם, — בריה כזו ההיה עוד יותר לתועבה ולחרפה בעיני ווייס. מעולם לא נתן, כן שמעתי מפיו, הסכמה על איזה ספר יהיה מחברו מי שהיה, מרם קרא בו מראשו עד סופו, אם גם יראה כי גדולי הדור כבר נתנו להמחבר את הסכמתם וירבו לספר בשבחיו ובשבח חברו. „אין לדין אלא מה שעניו רואות" את הכלל הגדול הוה נקט ווייס בעבודתו המרעית וכהנהגותיו בחיים.

ווייס זה המקפיד ומדקדק עם הסופרים, הרר"ים והרבנים שאין להם הכשרונות הדרושים למקצוע שנספרות שהם מחטטים ומנקרים בו—כאב רחום הוא להצעירים שהוא מוצא בהם כשרונות מצוינים או ידיעות הגונות ונאטנות. אם יוכח ווייס כי הצעיר הדורש לעזרתו ברכה מרובה בו להחכמה או להתורה, לא יחוס על עמלו, על עתו וכבודו להמציא המיכה מקרוב או מרחוק לצעיר כזה למען יוכל להשתלם בלמודיו ולפתח כשרונותיו. אחת היא לווייס אם הנעזר על ידו יקדיש עבודתו הרוחנית וכשרונותיו לשדה החכמה הכללית או להתורה המונחת בקרן זוית. ווייס לא יבכר אחת על פני רעותה.

חכמים אמתים וסופרים בעלי כשרונות כבירים ואמתים כי יוקנו יגילו אם ימצאו בקרן הנולד עובדים נאמנים ובעלי כשרונות מצוינים במקצוע עבודה, אשר עבדו בו כל ימי חייהם, בזה יראו את נצח הרוח אשר נאצל גם עליהם. שמחים המה בראותם כי בטותם לא תמות אתם חכמתם ולא תאבד לנצח, כי הצעירים ירשוהו, ירחיבוהו ויאדירוהו ושםם יהיה

מברך כפיהם כל היום. חכם אמתי כזה, אשר עינו
לא צרה בשל כשרונות הצעירים העובדים בברם
ספרותנו, ולהפך כי יביט עליהם כעל יורשיו הרוחניים
הוא בעל ה"דור דוד ודורשיו" וסופר מצוין כזה היה
המשורר והסיפר המנוח י"ל גאָרדאָן ז"ל. עלי להעיר
כי מצאתי סגולות רבות שחת בתכונת יל"ג ז"ל
ובתכונת חיים וברל לחיים.

חכם ספר לי כי לפני שנים אחדות הלך יל"ג
להתרפאות למעינות הישועה אשר בקרבת איען, ויסר
אל העיר הזאת למען יחודע אליו. כבואו אל ביתו
נשאה שם ימים אחדים רצופים ולא פסקו כל אותם
הימים והלילות מלהשתעשע בדברי תורה וחכמה.
מבית חיים נסע יל"ג ישר אל החנת מסלת הברזל
ולא הלך לראות את פני יתר חכמי ישראל בווען
ולא את סגולות העיר העליונה ומהמדיה.

(סוף יבוא)

ראובן בן מרדכי בריינין.

רבי אייזיק הירש ווייס.

(המשך מנו' 12)

רבי א. ה. ווייס הוא מורה התלמוד והפוסקים בבית המדרש הגדול בחיפה זה שלשים שנה ויקם התלמודים רבים המצוינים כיום בישראל, ומהם אשר שמם יצא לטהלה גם בין חכמי אומות העולם. לא אדבר פה ע"ד פעולתו של ווייס בתור מורה טרם שידעתיו והתכוונתי אל בית מדרשו, כי אם את אשר עיני ראו ולא זר, אזני שמעו ולא אחר.

ווייס בשעה שהוא קורא שעורו בתלמוד או בפוסקים לפני תלמידיו, ישא ויחן עמם, ישאלם וישיבם. אם לא נתבררה הסיניא להתלמיד היושב לפניו כל צרכה, לא יעלה ולא יצלת בידו בשום אופן להעלים זאת מעיני רבו, די לווייס לשמוע מלים אחרות סקוטיות מפי אחר מתלמידיו למען יבין לרעו. ווייס מבאר את התלמוד לתלמידיו על פי ההגיון הישר והכריא ויורד לעסקו של כל שמה ושמה, ואם הענין אשר הוא עומד בו קשה להולמו לא יעקם את המאמרים אשר לפניו, לא יבלבל מחשבות שומעיו ולא יסרם את דעותיהם. ווייס לא יזוג מסקומו בתלמוד שהוא עומד בו עד אשר יחור, ילכך ויצרף כל דבור ודבור, מלה ומלה כל צרכם. ביחוד הוא מתעכב על דרכי ההגיון, המדות והכללים שבתלמוד, ע"ד תכונתו, מהותו והרוח הסכריח אותו מן הקצת אל הקצה. לתכלית זו הוא מכאן לתלמידיו את עצמותו של כל הנא ותנא, אמורא ואמורא אשר יזכר בתלמוד ונלל לפניהם את דעותיהם, הולדותיהם ותכונתם. ווייס מתעכב בשעורו גם על דרכי לשון המשנה והגמרא וקובע בהם חוקים וכללים, הנחות ויסודות ועל ידיהם הוא מעתיק הררים שתלום מעלפלים בשערה דקה. ווייס שופט ובוהן את כל סברות התנאים והאמוראים, ואם אחת מהן לא תמצא חן בעיניו יבטלה ויהרסה לפני תלמידיו. כתאות נפש מיוחד יראה לתלמידיו בפעם בפעם כי בעלי התוספות לא הבינו פשט הגמרא או כונת רש"י, או קבלו את הגירסא המשובשה במקום הנכונה, ומסכה זו המציאו קושיות ותירוצים אשר אין להם שחר. בראיות עצומות וחזקות ובבקיאות נפלאה יוכיח לתלמידיו כי הרבה מן המפרשים והמבארים את התלמוד המפורסמים לגאונים בישראל לא ידעו, במחילה מכבודם, מאי דקאמרו רבנן. בכלל נוכחתי, כי ווייס אינו חולק כבוד לרבותינו במקום שיש, לפי דעתו, חילול כבוד האמת. בקיאותו של ווייס בש"ס ומפרשיו, בפוסקים וש"ת עצומה ונפלאה וכח זכרוננו חזק עד מאד, וכמעט לא ישערו ולא יכשילו גם במקום שיש עירוב פרשיות. לבאר דברים סתומים וחתומים בשעורו בתלמוד אשר הוא קורא לפני תלמידיו, יעביר לפניהם כבני מרון את כל חילופי הדברים ושנויי המאמרים הנמצאים בענין זה בש"ס, למען יתבררו ויתלבנו הדברים על ידי השנותם. ווייס סחיה גם את המקומות היותר יבשים וצנוטים בתלמוד, על ידי ידיעותיו ההגונות גם בחכמות חיצוניות שתוא משתמש בהן לבאר את דברי חז"ל ועל ידי השואת סנהני העמים הקדמונים ודעותיהם למנהגי העברים בימי התלמוד ודעותיהם. בתוך שעורו בתלמוד או בפוסקים יתוה דרך אגב את דעו על ספרים שונים ועל הקופות

שונות בדברי ימי ישראל, ואין מדרשו בלא חידוש. לפעמים יספר לתלמידיו בתוך שעורו מקורות ימי חיו בעצמו, ממשאו ומסתנו עם גאוני ישראל חכמי וחקריו, ואז אש הנוער בוערת בעיניו וקולו הולך הלך וחזק, כל תולדותיו מסובכות ומשולבות בחולרות חבמת ישראל בהמאה שאנו חיים בה, מהענינים היגעים והחמורים בתלמוד, יעבור לפעמים בקפיצה אחת לענין רבדיחותא, לברת את דעת תלמידיו ולעורר על ידי זה את כלי מהשבתם לעבוד עבודתו בסהירות וקלות. כל ליצנותא אסורה לוויים בר מליצנותא דע"ז האחובה לו וקשה לו למנענה בתוך חכו, אך גם בהלצותיו ושנינותיו פועמת רוח הבקרת העזה והרקה. וויים מזכיר ב"שעוריו" ובשיחותיו הפרטיות את דברי טוריו ורבותיו שהיו לו בכחרותו, ושם נשא על שפתיו ביראת הכבוד והוא מכיר להם טובה מרוסם את ערכם האמתי ומגדיל בפיו את פעולותיהם והשפעתם עליו. תולדות חיו בלדותו ומקרהם הרבים והקלים עם כל פרטי פרטיהם ועם כל קיחתם הדקים וסימניהם השמחיים, נזכרים ונשנים בפיו בדברו עם תלמידיו, כי טוחו איננו מקבל עוד התפעלויות ורשמים חדשים. אם נמצא לפעמים הקטנה, הפלגה או שרפוטים לא נאמנים בזכרונותיו ומפוריו השגורים בפיו, חלילה לנו להאשימהו כי בכונה ובצדיה הוא עושה כזאת, או להצדיקהו כי כח זכרונו נחלש ונתדלדל. החכמה העוסקת בחקרי חיות הזכרון, סגולותיו, איכותו ומהותו, אומרת לנו כי לפעמים לא רחוקות יקרה שהרושם אשר נשאר במוחנו אחרי איזה מחזה, מקרה או מאורע בחיינו, ימחק וישתנה במשך הזמן אשר חלף ועבר בין קבלת הרושם ובין העלותו על זכרונו. לכן גם איש אמת אם יספר זכרון כזה אשר מעט נמחה ונמשמש ומעט נשתנה כמשך הימים אשר היה טינה בקרן זוית במוחו ואין מחריד מנוחתו, — גם איש כזה ישגה וישעה בעצמו ומטילא ישגה ויוליך שולל גם אחרים, ומה גם אם רגשי לבנו נוגעים במאורע זה, אז כמעט ישכח כל הפרטים המתנגדים להגשותו והמאורע הנשמר בזכרונו מקבל גונים חדשים וצורה אחרת, ההולכת ומשתנה מעט מעט ומתרחקת מהמאורע שאירע לנו במציאות, כי הליכות הרעיונות וחליפות הרגשות התמידיות בפעלן בלו חשך על רושם המאורע הנשמר בזכרונו השנינה אותו מבלי ששים מעט מעט, ואחרי עכור זמן רב יקום הרושם הזה לתחיה ויעורר את זכרון המאורע הראשון, הזכרון הזה יעלה ברשתו המעוכה לא את המאורע שהיה במציאות, כי אם רשמו שנשתנה. דבר זה יקרא בפי חכמי הפהיוילגיא בשם העות הזכרון: "fallacies of memory" והוא יהיה לנו לפתרון נכון גם כשה שנוגע לזכרונות וויים אשר יספרם לתלמידיו.

(סוף יבוא)

ראובן בן מדכי כריינין.

למלכות. עתה נוכל לקות כי בדברים הנוגעים לרוסיה ישובו ללכת בדרכי הימים הראשונים, לתועלת גרמניא".

פאריז. — במה"ע "Journal Officiel" נדפסה הפקודה כי הערץ לא יחד עוד בקהל אלה שקבלו אות "לגיון הכבוד", בעד מעשיו המכוערים.

רוסי. — היום שלח החוקר דין שלשים כתבי הזמנה לבוא לעמוד לפניו בדבר בית האוצר הרוסי. אחמול נתפש פקיר המחלקה בלשכת שלמון המסחר מאנצילי.

לונדון. — "מלאכות רייטער" מודיעה כי הלורד ראובערי הכביח בעל פה לווארדינגטון כי ממשלת אנגליא שלחה חיל צבא למצרים רק לשמור על הסדרים במדינה, ושום שנוי בשטת המדינה במצרים לא נעשה.

בודא־פעסט. — במסרה הפחמים במאָבאָד אצל גראן התלקח הקימור, טאה ועשרים חופרים אבדו מתוך הקהל.

רבי אייזיק הירש זי"ע.
(סוף סנו' 13)

אם זי"ע רוצה להסתיע ברברי אחד הנאונים או החוקרים, יסודו מקודם את מדרגת אמתוהם, עמקם ומקורם, ובדרך אנב יהקן וישר את הפנימות והקלקולים הקלים שהוא מוצא בדכריהם. אם יקבע זי"ע את דעתו ומשפטו באיזה ענין אשר הוא הירש בו מעל הקתדרא, אז ישען רק על הראיות, ההנחות והיסודות היותר מוצקים, היותר נאמנים וגלויים לעין ועל היקשים היותר פשוטים והגיוניים. אם יבאר לתלמידיו איזו שמה בש"ס, או איזה רעיון אשר נולד

במחוי לרגלי חקירותיו בדברי ימי עמנו וספרותו, לא יסור מני ארח אשר התוה לו מראש ולא יטה הצדה אף כמלוא השערה. הוא ישוה תמיד לנגד עיניו חכלית דבריו ופלפוליו ואל התכלית הזאת לא יחול כנחש עקלתון, כי אם יתקרב אליה בצעדי און, בדרך נאמן וישר. אם יפסס זי"ע אל טרום פסגת השקפותיו יעלה בנחת ממדרגה למדרגה ולא יפסח אף על אחת מהן. שכלו עשוי למשמש בכל רגע בהמדרגה אשר הוא עומד עליה אולי גוע תנוע ותתנווד תחת רגליו, ורק אחרי אשר יוכח כי לא תחנור במסנרותיה, יפסס בזוהרות יתרה אל המדרגה השניה. זי"ע חפץ למצוא את האמת לא על ידי רוח מסרום אשר יערה עליו, רק אחרי יגיעות רבות, אחרי חפושים, התבוננות ועיון עמוק. אם יפפל באיזה ענין מחקרי או למודי, ידע את כל הפרטים ופרטי הפרטים השייכים לו, ידע את כל השימות, ההשקפות והחקירות אשר נצברו במקצוע זה, אך את תלמידיו איננו מעשר בפסלתן כי אם בסלתן. המטבע אשר ימביע לתלמידיו יש לה "בחינה טובה" וראויה היא להיות עוברת ללומדי תורה, לחושבי מחשבות ולהוגי דעות. אם השמעו את שעורו של זי"ע תבינו כי אם אך תסילו ספק באחד מדבריו אז מראיותיו יפתח לפניכם ארכיון גדול של מקורים שונים האצור במחוי להצדיקם ולאכחשם. זי"ע סתרגנו אם יפסיקוהו כשיחותיו או ב"שיעורו" אשר הוא קורא לפני תלמידיו בשאלות ובתשובות של סתם מקשן וסתם מהרץ, אך אם ישאלוהו כהוגן, ישיב כהלכה בדברים של טעם והוא מודה תמיד על האמת אם גם ישמיעה צעיר תלמידו. כאשר יגמור את "שיעורו" ירד מעל הקתדרא ויתיצב בתוך תלמידיו ואז מתלוצץ הוא מעט, מספר וסזכיר זכרונות טובים ורעים, וגם שיחות חולין שלו ראויות להשמע, אם מצד שהן מכארות לנו את תכונת האיש הזה ואופיו, או מצד שהן מראות ומגלות לנו את הממנים המובהקים של תכונת חכמי ישראל בני התקופה העברה בכלל. שיחות חולין במשמעתן הרגיל ושכיח בשפת הסופרים, לא שמעתי מפי זי"ע מעולם, כי גם בשיחותיו הפורחות והקצרות בשעה שהוא עומד על רגל אחת יחזה דעתו פעם בתלמוד ופעם במדרש, פעם באחד הילקוטים ופעם במכילתא או בספרי, בספרי הרמב"ם או הרמ"ג או בספרי יחד חכמי ישראל הגדולים, כל קמצנות וכליות רוחנית מאוסה ומגונה היא בעיני זי"ע, חוץ מקטין העת, כל רגע יקר בעיניו ואיננו מוציא אף שעה אחת ביום לבטלה. אם יקבל סכתב והוא רואה בסקירה הראשונה כי אין בו דברי תורה או חכמה או דבר המביא לזה, יניחהו בקרן זוית ולא ישים אליו לבו. בלי חמדה יכתוב גם את המכתבים היותר נחוצים ומקצר הוא טאר בדבריו. אך לחכמי הדור, עברים ונוצרים, הפונים אליו בשאלותיהם בתורה ובחכמה, ישיב השוכות ארוכות, ומכתבים כאלה יכתוב כמתינות הראויה לאיש היודע ומכיר כי דבריו לקו ולמשקלת לחכמים ומלומדים רבים. זי"ע איננו עסקן בצרכי צבור, בשאלות שהזמן גרמא ובעסקי הכלל, כי רק דברי תורה וחכמה יקחי את לבו ומחוי, וצר לו אם יפסיקוהו ממשנתו בגלל ענינים חולפים ועוברים. רק למען שוחרי תורה וחכמה אשר יראה כרכה במ לעמם ולחכמתו יבטל ברצון טוב גם מתורתו. נזיר, התורה והחכמה הנה מתענג לפעמים גם על ספר מליצה ושיר בשפת עבר ובשפות לועזיות. בין ספרי הנמצאים בכיחו ישנם גם ספרי גאָמעה, שיללער, היינע ובאָרנע ומשוררי ישראל העתיקים וגם החדשים. בימי עלותו נסה זי"ע בעצמו לכתוב שירים בהמאָבאָ "כוכבי יצחק" ויש בהם רעיונות טובים. בכל זאת אנחנו סוקרי ספרותנו צריכים להודות לההשגחה כי נעשה זי"ע לחוקר ומבקר בספרותנו העתיקה ולא

נשאר משורר על האביב ופרחיו, על החרף וקרתו, וי"ס הוא בן התקופה העברה, תקופת התקרבות ישראל אל העמים והעמים אל ישראל ושאיפת שניהם להשכלה כללית ולדעות משותפות. כבן נאמן להתקופה הזאת, אשר חכמיה הגו אהבה לכל הנברא בצלם, יאהב להתפאר בכל פעם כי לא ישים כל פדות והברל בין עברי לנוצרי. אך כבואו לשפוט על הנוצרים המלומדים החוקרים ודורשים בהספרות העברית, ימתח כמעט על כלם דין קשה ויאמר כי לא ידעו מאי דקאמרו רבנן, וסי שלא יצא מבית מדרשו של שם ועבר, אשר לטוד התורה שבעל פה נמסר בו מדור לדור יהיה בעיניו התלמוד כספר חתום אם גם יהגה בו יומם וליל.

ווי"ס יתפאר, כי כתב את כל ספריו ומאמריו דוקא בשפת עבר ולא בשפת אשכנז המדוברת בפיו ואשר בה כתבו את ספריהם כמעט כל חכמי ישראל באשכנז וכאוסמריא. בשיחותיו הפרטיות יזכיר פעם בפעם את ספריו והאמור בהם. הוא עושה כזאת לא להתפאר לפני המשותחים אהו ולא לשבח את ספריו, כי וי"ס לא יקרא גם את התהלות והתשבחות אשר יפזרו לספריו גדולי הסבקים והחכמים בימינו בשפות שונות ואשר ירוטמוהו עד לשמים. הוא מזכיר לרגעים את ספריו מפני שעל כתיבתם בלה את כל ימיו ושנותיו ולא רדף אחר הכבוד והמשרות שיש בידם לבטל מתורה. ספריו—הם חייו, ריחו ונשמתו וכל זכרונותיו, תענוגיו וקורותיו קשורים ואחוזים בצרור ספריו.

בראשית שנת תרנ"ב החל ווי"ס לכתוב את זכרונות ימי חייו על הספר. בשעה שאנכי כותב את מאמרי זה השלים בספר זכרונותיו מאה עמודים. קראתי בהם ומצאתי דברי חפץ רבים ע"ד חכמי ישראל כמאת השנים האחרונות. ע"ד הישיבות באונגארן, ע"ד חכונת רבותיו ושמת כל אחד מהם בלמודים וגם ע"ד חכמי ישראל ברוסיא כמו ריב"ל ורש"י פ"ן. פרקים רבים בספר זכרונותיו שכתבם כעד ראיה, יש להם ערך ספרותי ותולדי גדול ונכבד מאד, כי הוא לא ישא פנים לכל איש ומנלה את האמת ע"ד חכמי דורו במהרתה ומרירותה.

מי יתן והאריך החכם רבי א. ה. ווי"ס לכתוב את זכרונותיו עוד ימים רבים.

ראובן בן מרדכי בריינין.